

PORKOLÁB TIBOR

A „Petőfit védő társadalom” és a *Honderű* (Egy miskolci diákcsíny irodalomtörténeti kontextusai)*

A *Honderű* 1847. november 2-i számában egy talányos, a lap szerkesztőjének és kiadójának, Petrichevich Horváth Lázárnak címzett levél olvasható. *Az ifju Magyarország vagy Hatvankettő egy ellen. Frescokép a vidékből – fővárosi csillagokkal* címmel és „Borsod vármegye october 13.” keltezéssel közölt levél szövege a következő:

Tekintetes úr! Kegyed lapjai’ hasábjain Petőfit többször méltatlanul gyalázta. Petőfit, kit minden becsületes ember egyiránt szeret, nemcsak azért mivel honunk’ legjelesb költője, hanem, mert hű fia hazájának, barátja az elhagyatott népnek. Őt szereti minden magyar irodalmi ragyogó érdemeiért, és erényeiért. És ön merészelt a közvélemény ellenére az ifju költőre anthemát kiáltani. Pedig 50,000 ember születhetik még olyan mint ön, Hiador és Zerffi, mig egy olyan érdemet szereznek, mint a milyent Petőfi csak egy versével is győzelmesen vívott ki magának. Mi igazságosak akarunk lenni, azért egy társaságot alkotunk csupa ifjaktól, melynek tagjai nem épen éretlen eszűek, köztünk van Borsod megyéből 13 ifju köztük két mágnás; Hevesből 9 ifju köztük egy mágnás. Szabolcsból hat ifju és három mágnás. Gömörből 14 ifju Zemplénből 5 ifju és két mágnás. Tornából hat ifjú. Biharból 3 ifju és két mágnás. Mi nem mindnyájan, hanem nagyobb részint, jelen voltunk két társaságos gyűlésben, hol a távollevők leveleikkel képmásíták magukat. Itt elhatároztuk, hogy mihelyt ön lapjaiban Petőfiről valami gyalázót közöl, nem fogunk fukarkodni, hanem megjelenünk Pesten, annyian, a hány ifjut társadalmunk választ, névszerint hatan s önnek érdemlett büntetését dusan megfogjuk adni. Ha ön továbbra is úgy gátolja Petőfi’ érdemeinek elterjedését, mint eddig azt tette, akkor, mindnyájunkkal meg fog ön vívni, s reméljük, hogy valamelyikünknek sikerülend önt megsrételve a más világra. Valóságos összeesküvés ez ön ellen. Hanem ne rettegjen tőlünk, írja továbbá is hasztalan

* Előadásomat a Csokonai „boldog napjait” feltáró, a Szűcs Sámuel-naplókat sajtó alá rendező, azaz a 18–19. század borsod-miskolci irodalom- és kultúrtörténetét kutató Kilián tanár úr emlékének ajánlom.

firkáit, a mi boszunk tárgyát kíván. Eddig is ön nevének és lapjának tettünk annyi kárt, a mennyi különben is elég volna boszúnak. De mi nem elégszünk ezzel, hanem 62-en kiáltjuk önre boszu érzelmünket. Nem fogunk fősvénykedni, ha máskint nem lehet, pénzzel is készek leszünk ahoz járulni hogy ön boszulva legyen. A multakat feledjük a jövőre vigyázunk. Még egyszer kérjük Petőfi iránt legyen tisztelettel, ha ezt nem tenné, majd kényszeríteni fogjuk. Isten vele. Kivánunk jó egészséget a Petőfit védő társadalom. Kiadta a társulat utasítása szerint a társulat' jegyzője. Nevünket addig titkolandjuk, mig ön Petőfit nem gyalázza, ha ezt nem teendi akkor barátai leszünk.²

A Honderű e levelet szerkesztői metatextusokkal adja közre. Kommentárfunkciót ellátó peritextus a szerkesztők által kreált cím, valamint a harminkét – a levél terjedelmét úgy kétszeresen felülmúló – szerkesztői lábjegyzet.³ A lábjegyzetes (olykor szövegközi) kommentárokat előszeretettel alkalmazza a lap, többnyire a fölényes vitapozíció kiépítésének és érvényesítésnek eszközeként. 1847 szeptemberétől az *Ökörszem* rovat éppen ezzel az eljárással közli újra Petőfi *Úti leveleinek* szemelvényeit „rettentő például”.⁴ A „Petőfit védő társadalom” leveléhez csatolt, P. H. L. aláírással ellátott lábjegyzetek jórészt szarkasztikus-ironikus megjegyzések, amelyek az „ifjak” harcos kiállításának következtlenégeire hívják fel a figyelmet,⁵ valamint a párbajjal való fenyegetés infantilizmusát hangsúlyozzák: „[m]indenekelőtt szükséges volna hogy kegyetek egy kevés stilt, és jóval több helyesírást tanulnának, azután lehetne a mások megsértéséről s más világrai expedíaltatásáról gondolkozniok. Ha nem csalatkozom nyulásznak önök hébehóba. Be jól teszik! Egészséges a testnek s izletes a gyomornak. Nem ismerünk hamar izletesb egy pecsenyét, mint amugy dusáson felpékelt jó kövér süldőt tejfellel leöntve. Probatum est.”⁶ Horváth Lázárnak egyébként már van némi gyakorlata pennacsaták fegyverrel történő lezárásában: 1845-ben „pisztolyra verekedett” Vahot Imrével, a Pesti Divatlap szerkesztőjével.⁷

² Honderű, 1847, II, 353–354. A „Kegyed lapjai” hasábjain Petőfit többször méltatlanul gyalázta” kitétel az 1847. évi folyam alábbi – az *Ökörszem* rovatban megjelenő – közleményeire vonatkozhat: I, 124, 244, 402–403, 523, II, 78–79, 220, 279–280, 299.

³ Honderű, 1847, II, 353–355.

⁴ Honderű, 1847, II, 220, 279–280, 299, 360, 498–499. Erről lásd: Porkoláb Tibor, „*Adieu, génie!*” Petőfi Úti levelei a Honderűben = *Műfordítás és más extrém sportok. Írások Kappanyos András 60. születésnapjára*, szerk. FÖLDES Györgyi, MAJOR Ágnes, SZÉNÁSI Zoltán, Budapest, Reciti, 2022, 365–372.

⁵ Lásd például: „Ah ha! s még mágnáskákkal is feldicsekszenek a *népbarátok!*” (12. lábjegyzet.) „Minő hatalmas karének, minő példátlan következetesség! minő logika! Egyszer boszu, egyszer pardon, megint boszszu, megint amnestia u. s. w. mit Grazie.” (24. lábjegyzet.)

⁶ 19. lábjegyzet.

⁷ Az elhíresült párbajról lásd például: JÓKAI Mór, *A tengerszemű hölgy* (1890), kiad. SZEKERES László, Bp., Akadémiai, 1972 (*Jókai Mór Összes Művei*), 50–51.

A Honderű fölényes(kedő) lábjegyzetei azonban maguk sem mentesek az ellentmondástól: egyfelől „csupa *genialis* játszóság”-ként, „talpig kedves jó gyerkőczék”⁸ heveskedéseként fokozzák le, másfelől „kényszerítés”-ként, a véleménynyilvánítás szabadságának súlyos megsértéseként ítélik el és egyben értéklik fel a „Petőfit védő társadalom” összeesküvését.⁹ A lábjegyzetelő szerkesztő hol „megnevetetik”,¹⁰ hol pedig hősi pózt felvéve, patetikus retorikával fordul szembe az „Ifjak” leveléből (is) áradó szellemi agresszióval, a botrányos véleménydiktatúrával: „A Honderű sokat merészelt már olyast, mitől más lapok maig is irtóznak. A szilaj csordával daczolni. Ezen erélyét, s ha úgy tetszik önöknek erényünket most csak a műveltek és higgadtlelkűek bámulják, de el ismerendi egykor egy igazságosb ítélőszék... a jövő kor.”¹¹ Az utolsó (32.) lábjegyzetbe – „feleletül” a hatvankettek „gyönyörűséges levelére” – még egy „érdemes férfitől” kapott levél „néhány sorait” is beilleszti Horváth:

„Mi nagyon gyönyörködünk – mond többi közt a lelkes hazafi – a Honderűben, s betyáros durvaságu collégáit nem becsüljük. Tagadhatlan ugyan, hogy azokban is találhatók gyöngyök, de csak szemétdombra vetettek. A Honderűt humanitása, minden vélemény iránti toleranciája, józanon buzgó hazafisága, az igazság melletti szilárd nemes magatartása, jó és nevelt embert ékesítő ízlése, mindenben helyes tapintata, különösen a szerkesztőség saját munkálataiban mutatkozó tiszta magyarságu stilusa bizonyosan minden garabonczás vetélkedő társai fölibe emelik. Mikor pedig így ítélek, alig hiszem hogy szerénységét megsértsem, mert dicséretem valójában nem tuzott. Sajnálom tehát hogy legnemesb, feszített szorgalommal törekedései mellett is annyi póriás ellennel kénytelen küzködni, de ezt legszívesb résztvből jegyzem meg csak, koránsem mintha polemiája unalmas lenne; az soha sem aljas, éles élczekkel tömött, s mindenkor csak az emberiség vagy jó izlés elleni botlásokat sujtja, ostorozza, nem sülyedvén soha személyes boszuállásra. Igen jó fegyverhordozója a Honderűnek a széles tudományu s olvasottságu, jobb izlésü, részrehajlás nélküli szigoru bíráló Zerffi, hatalmas ostorozója a bitangoknak, kik kezdetében szépen virulni indult irodalmunkat mondhatni erőszakosan összeszenyezni indultak, s az olvasó közönséget – mely különben is még igen korlátolt körü – vagy rosra szoktatják vagy elszoktatják az olvasástól. – Derék egy állatocska az ökörszem is, mely igen gyönyörködtetőleg elczési a társadalmi élet’ ferdeségeit. – De győzni fog még végtére is a nemes ügy; a jó ügy, mit is nemzetiségünk’ érdekében annyira óhajtok” stb.

⁸ 21. lábjegyzet.

⁹ Lásd a 3. és a 27. lábjegyzetet.

¹⁰ 20. lábjegyzet.

¹¹ 6. lábjegyzet.

E citátumot (és egyben a közleményt) gondosan kimunkált szerkesztői megjegyzés zárja: „[e] két levél, megeshetik, ugyanegy napon, egy órában fogantaték. Amaz néhány éretlen ifjoncztól, ez egy köztisztelőben álló nagyműveltségű honfitól. Amazt nevek nélkül kaptuk, ennek aláírása így hangzik: id. gr. *Teleky József*. – Itéljen *fölöttünk a közönség*.”¹² A szándékolt retorikai hatás(osság) egyfelől a figyelemfokozó információmegvonáson alapul (a diadalmasan felmutatott ellenlevél írójának nevét csak késleltetve, amolyan csattanóként ismerheti meg olvasó), másfelől a két levél szembeállításával előkészített *permissiónak* köszönhető (a szerkesztő immár magabiztosan engedheti át az egymást kizáró állítások, értékrendek és szemléletmódok közötti választásban megnyilvánuló ítélethirdetést a közönségnek).

Az „ifjonzok” szórakoztatóan infantilis „demonstratióját” a Honderű nem csupán a lábjegyzetek önheroizáló retorikai műveleteivel és Teleki gróf elismerő sorainak *auctoritasként* való felhasználásával emeli jelentős tétellel bíró irodalmi közüggé, de már a címadást is ennek a kommunikációs szándéknak rendeli alá. A címben a *Hatvankettő egy ellen* kitétel¹³ szimpla párbajetikai (a lovagiasság szabályainak megsértését hangsúlyozó) előreutalásnak tűnhetne, ha nem kapcsolódna össze *Az ifju Magyarország* kifejezéssel. Ez a zavarba ejtően poliszemikus közösség- és identitásképző szókapcsolat gyakran feltűnik a Honderű 1847. évi folyamában hol a „ferde műveltség”-gel és „betyárság”-gal karakterizált radikális ifjúság gyűjtőfogalmaként (lásd például az *Egy proletárius levelei* című cikksorozatot a Mutius álnevű szerzőtől),¹⁴ hol pedig a fiatal írók Petőfi és az Életképek körül szerveződő csoportjainak megnevezéseként. A lap Severus (azaz Zerffi Gusztáv) által jegyzett *Irodalmi ABC* rovata például Eötvös József irodalmi érdemeit méltatva tér ki arra az aggasztó fejleményre, hogy „egy nagy írói clique, mely »fiatal Magyarország« czimével páváskodik, csoportosult össze, hogy *a poesist a poesiból ebrudon kivessse*”.¹⁵ E rovatban Irinyi József azért kap dicséretet, mert életkorát tekintve ugyan „a legifjabb Magyarországhoz tartozik”, de „evvel mégis épen semmiben sem tart”, sőt „boszankodva fordul el az ultrák’ üres lármájától, s azt metszően éles satyrával sujtoztatja”.¹⁶ A tehetségként elismert Kaján Ábel (azaz Pákh Albert) viszont elmarasztaltatik, mert „egyik fővezetője ezen a mi fiatal, tehát még könnyen tévutakra tántorítható irodalmunkban oly kárhuzatos clique-nek”, amely „mintegy föladatul tüzte maga elé, minden műveltséget, minden ismereteket, sőt minden értelmet kigúnyolni”.¹⁷ A Jókai Mór szerkesztette Életképek által képviselt „fiatal Magyarország” egyik hangadójának tartott „S–k–i úr” (azaz Sükei Károly) sem

¹² Honderű, 1847, II, 354–355.

¹³ A címbe emelt 62 tulajdonképpen 63: már a levélírók elvétik az összeadást, a Honderű pedig átveszi ezt a számot.

¹⁴ Honderű, 1847, II, 382.

¹⁵ Honderű, 1847, II, 73.

¹⁶ Honderű, 1847, II, 131.

¹⁷ Honderű, 1847, II, 155.

számíthat kíméletre e rovatban.¹⁸ Megjegyzendő azonban, hogy az Életképek elhíresült Sükei-féle programhirdető cikke (*Előtájékoztás*) nem használja az „ifju/fiatal Magyarország” önmeghatározást: „lapjaink a fiatal irodalom által képviselt önálló irány orgánuma leendnek”.¹⁹ Az „ultrák” agresszív irodalmi térfoglalását – minden bizonnyal az Életképeket parodizálva – az *Ökörszem* rovat is célba veszi szarkasztikus híradásával: „Soroksáron legközelebb egy új lap jelenik meg, czime: *A legeslegifjabb Magyarország*. Iránya s célja a lapnak lesz: Egy olmosbotos propagandát alakítani, »a humanitás és műveltségi eszmék érzékeny terjesztésére.« A ki nem előfizet, azt megverik, a ki előfizetett, az már ugyis megvan verve...”²⁰ Az *ifju Magyarország* címmel a Honderű kijelöli azt a kontextusmezőt, amelyben az olvasó elhelyezheti és értelmezheti a „Petőfit védő társadalom” levelét. Ugyanebben a lapszámban az *Ökörszem* rovat az *Első esküm* című Petőfi-költeményt gúnyolja a néhány oldallal előbb olvasható levélre utalva. A „szívreható verselmény” citált zárósoraihoz fűzött megjegyzés: „Ez aztán erő és hatály! Hőserő mit Nachgusz! Erő – mely akár még egy tuczat 62-tős összeesküvésre elég volna!”²¹ A Honderű tehát az „ifju/fiatal Magyarország” (vagyis a Jókai-féle Életképek reprezentálta, militáns „írói clique”, illetve a Petőfi-rajongó, radikális diákság) által veszélyeztetett irodalmi rendszer védelmezőjeként igyekszik pozicionálni magát a nyomtatott nyilvánosságban. Áldozatosnak és egyben magasztosnak láttatott küldetése így abban áll, hogy „megtörhetlen gátat alkosson a fékvesztetten tomboló vak szenvedély ellenében”; hogy megóvja „a tudomány és műveltség” szent csarnokát a „nemzet” szellemi életének irányzóiul feltolakodó „irodalmi tivornyázók” garázdálkodásától.²² E szisztematikusan érvényesített arculatépítő stratégiába tökéletesen illeszkedik a „Petőfit védő társadalom” levelének – szerkesztői metatextusokkal irányított – közreadása.

A levélközlemény hangos sajtóvisszhangot kelt. A Budapesti Híradó „botrány”-ként tálalva ad hírt arról, hogy „hatvankét ifju párviadallal fenyegeti a Honderű szerkesztőjét, ha Petőfi ellen ezentul is irni fog”. Bár a lap inkább tréfának tekinti a levélben foglaltakat, mégiscsak szükségesnek látja a kiállást a Honderű szerkesztője és a „véleményszabadság” sérthetetlen eszméje mellett.²³ Az Életképek *Mi hír Budán?* című szerkesztői rovatában Jókai viszont még a levél hitelességét is megkérdőjelezi: „Haldoklásról levén szó, eszünkbe jut a »Honderű«. Mondják, a kik olvasták: hogy egy többször ismételt silány viczével megint vesszőparipázik, azt állítván: hogy 62 fiatal ember levelet írt rá, mellyben azzal fenyegeti: hogy ha Petőfinek békét nem hagy, botba fut. Legszebb a dologban: hogy a »B. P. Híradó« e puffot szentül elhiszi. Mi nem hisszük, nem azért, mintha a botba futhatás iránt volna valami kétségünk, de mivel nincs fogalmunk róla: hogy

¹⁸ Honderű, 1847, II, 332.

¹⁹ Életképek, 1847, II, 20–23.

²⁰ Honderű, 1847, II, 240.

²¹ Honderű, 1847, II, 360.

²² Honderű, 1847, II, 33.

²³ Budapesti Híradó, 1847, II, 316.

létezen 62 egész ember, ki a »Honderű«-t olvassa; szerkesztőket, kihordókat, szedőket, és dolgozótársakat is ide értve. Tehát számtanilag lehetetlen az állítás. 62 »Honderű«-t olvasó fiatal ember! Fiatal ember, ki olvas! olvasó, ki »Honderű«-t olvas! 62 ember, kinek egyszerre jut eszébe a »Honderű«. 62 pálca a »Honderű« számára. Ah, c' est impossible!”²⁴ A Honderű a leghatározottabban utasítja vissza az Életképek „pálczakedvelő szerkesztője” által megfogalmazott „silány vádat”, mely szerint „a 62 borsodiaktól” kapott fenyegető levelet a szerkesztők koholták, és nem mulasztja el annak „igazolásképi megemlítésé”-t, hogy az eredeti levél a kezeik között van.²⁵ A hatvankettek ügyének jelentős hírértékét jelzi, hogy német nyelvű lapokat is állásfoglalásra készítet. E közlemények ugyancsak polarizáltak: vagy – a Budapesti Híradót követve – a véleményszabadság durva megsértéseként (Der Schmetterling; Wiener Zeitschrift), vagy – az Életképek sejtetéséhez csatlakozva – hamisításként (Der Ungar) kezelik az ügyet.²⁶ A botrányos levél szerzőségének firtatása odáig jut, hogy „a miskolci ref. lyc. bölcsészeti osztálya” kénytelen „a Honderű tisztelet szerkesztőjét” egy *Nyilatkozat* közreadására megkérni „helytelen gyanúsíttatásunk elhárítása tekintetéből”. A november 7-én kelt és a lapban november 16-án megjelent *Nyilatkozat* úgy határolódik el „a hatvankettős ifju-szövetség” levelétől, hogy közben az osztály Petőfi iránti tiszteletét is kifejezésre juttatja:

mi egy részről sokkal inkább becsüljük Petőfi érdemeit, mintsem azokat ily gondolat s tartalomszegény szóférczelések által homályosítani akarnók, más részről a szabad sajtónak is sokkal nagyobb barátai s ohajtói vagyunk, hogysen bármi jeles ember ellen írott bírálatot eltűrni ne tudnánk. – Nyíltan bevalljuk tehát, hogy bármennyire tiszteljük is Petőfit, ily alacson módot elkövetni soha sem fogtunk volna ellenfeleinek háttérbe szorítására. – Szolgáljon igazolásunkra még az is, hogy tanodánk épen ugy szükölködik mágnás ifjakban, mint a neveléségek levél írói érettség és józan megfontolásban.

E *Nyilatkozat* ismét csak alkalmat kínál a Honderűnek arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának védelmezőjeként mutassa fel magát a rivális divatlapok uralta irodalmi nyilvánosságban. A szöveget ugyanis a következő lábjegyzet kíséri: „[s]zivesen teljesítjük a kérelmet, és ohajtjuk, vajha a derék nyilatkozók’ azon nyílt bevallása, miszerint egy egyén’ érdemeinek elismerése mellett, az ellenvéleményt is tünni tudják – a magyar író és olvasóközönség’ kivételetlen vallomásává átalánosuljon minélelőbb. Mert addig nincs üdv irodalmunkban.”²⁷

²⁴ Életképek, 1847, II, 639.

²⁵ Honderű, 1847, II, 398.

²⁶ *Petőfi-adattár I. Petőfi az egykorú sajtóban és egyéb nyomtatott forrásokban*, szerk. Kiss József, Budapest, Akadémiai, 1987 (A Magyar Irodalomtörténetírás Forrásai, 11), 150, 151, 153.

²⁷ Honderű, 1847, II, 400.

A Honderű levélközleménye és ennek egykorú recepciója több alapvető kérdést is felvet. Koholmány-e „a Petőfit védő társadalom” levele – azaz a Honderű csupán felhasználja imázsfarmáló törekvéseihez az „ifjak” fenyegető *üzenetét*, avagy magát a levelet is a szerkesztők hamisítják? Ha a levél filológiai értelemben nem apokrif, ki a szerzője (kik a szerzői) – azaz létezik-e egyáltalán a magát „Petőfit védő társadalom”-ként megnevező szövetkezés, avagy egy fiktív (diák)társaság nevében fogalmazzák a rejtőzködő szerzők (feltehetően maguk is diákok)? E kérdésekre csak három évtized elteltével, 1877-ben kínál választ a miskolci református lyceum egykori növendéke, Vadnay Károly, aki *Régi emlékek (Petőfiről)* címmel tesz közzé egy cikksorozatot az általa szerkesztett Fővárosi Lapokban. A vonatkozó szövegrészt érdemes teljes terjedelmében idézni:

Egyébb bolondot is követtünk el – bálványunkért. Vállvetett erővel hordatta az osztály akkoriban a három szépirodalmi heti közlönyt: a „Pesti Divatlapot” (mely legkedvesebb volt előttünk Petőfiért,) az „Életképek”-et és a „Honderű”-t; de ez utóbbinak csakhamar halálos ellenségeivé lettünk, mert bántotta, üldözte – őt. De megboszultuk: minden számát a szent inquisitio vad hevével égettük el az Avason. Nem használt. Mászt gondoltunk ki tehát: ráijesztünk a szerkesztőre! A ki átlapozná a „Honderű” akkori évfolyamát, találna abban egy miskolci hosszú levelet, melynél badarabban aligha kapott még valaha szerkesztő éretlen gyerekek szörnyűséges fenyegetéseivel tele. Hogy a fenyegetésnek súlyt adjunk, azt az okosat találtuk ki, hogy a szerkesztőt, ki főleg az előkelő-világ számára törekedett szerkeszteni lapját, azzal ijesztettük, hogy e Petőfiért boszút esküdt fiatalok sorában számszerint soroltuk el, hány mágnás van. Na már ettől csak megijed! Dehogyan ijed meg! Kinyomatta az egész levelet, hogy lássa a publikum: milyen éretlen nép lelkesedik Petőfiért! Magunk is röstelni kezdtük a dolgot s a sok fakgatásra dehogyan vallottuk volna be, hogy tőlünk eredt a levél, s örvendtünk, mikor a többi lap ráfogta a „Honderű”-re, hogy az az egész badarság a tisztelt lap legsajátabb izetlen koholmánya, melylyel azt szeretné elhíttetni a világgal, hogy Petőfiért csak efféle velőtlen kis diák-nép hevül. Az Avas egy pincéje előtt volt a találkozó hely, hová a kora regg egy órájában, különböző utakon – mint a Tell Vilmos frígyes társai – összejöttünk: szörnyű esküt tenni, mely szerint sohasem áruljuk el a mély titkot: mely szerint a nagy költő iránti rajongásból mi (öten) kompromittáltuk az ő fényes nevét, attól félve, hogy ha mi (kis-diákok) védelmére nem kelünk, még eltalálja pusztítani az a vad szörnyeteg, melynek neve: „Honderű”. S meg is tartottuk az esküt híven, egész a mai napig.²⁸

²⁸ VADNAY Károly, *Régi emlékek (Petőfiről)*, Fővárosi Lapok, 1877, 516. Kötetben lásd: Uő, *A mi „bálvány”-unk (Emlékezés Petőfiről)* [1877] = V. K., *Elmúlt idők. Emlékezések*, Bp., 1886, 29–30.

E kései vallomás alapján a következők állapíthatók meg: az inkriminált levél szerzője a miskolci református lyceum öt diákja (közülük csak az akkor tizenöt éves vallomástevő neve ismert). A „frigyes társak” nem az irodalmi nyilvánosságnak szánják a Honderű szerkesztőjét fenyegető levelet. Ártatlan csínytevésnek induló, ám Honderű-közleményként kínos botránnyá dagadó összeesküvésüket még a Petőfiért hevülő diáktársaik előtt is igyekeznek eltitkolni (a „bölcészeti osztály” *Nyilatkozatát* ez magyarázhatja).

A Honderűt hagyományosan Petőfi-centrikus elfogultsággal (le)értékelő irodalomtörténet-írás hosszú évtizedekig nem vesz tudomást Vadnay Károly vallomásáról. Csernátoni Gyula – a Honderű-közleményeket kommentárokkal újra közlő – összeállítása (1889) és Hatvany Lajos monumentális forrásgyűjteménye (1955) egyaránt a koholmányteóriát hagyományozza tovább. Eltérés csupán abban mutatkozik, hogy Csernátoni Horváth Lázárban, Hatvany az ilyen manipulációkkal többször is hírbe hozott Zerffi Gusztávban ismeri fel a hamisítót.²⁹ Ferenczi Zoltán Petőfi-életrajza (1896) különös filológiai kontaminációval él: „Miskolczon a ref. gymnasium lelkesült tanulói [...] összeálltak 62-en s levelet írtak, melyben párbajokkal fenyegetik Horváth Lázárt, ha még Petőfi ellen írni mer.”³⁰ E mondat egyfelől mintha a Budapesti Híradó – fentebb már idézett – híradását követné, másfelől a 62 fenyegetőt a miskolci „ref. gymnasium” diákjaként azonosítja – márpedig ezt az azonosítást sem a Budapesti Híradó-cikk, sem a lábjegyzetben hivatkozott Honderű-közlemények nem igazolhatják. Az csak további zavart okoz, hogy Ferenczi itt forrásként adja meg Csernátoni összeállítását is, ám a levélhamisítás felújított vádjára nem reflektál. Ennek az eljárásnak a talányosságát csak fokozza, hogy a Csernátoni-közlemény abban a Petőfi-Muzeum című kolozsvári periodikában jelenik meg, melynek Ferenczi és Csernátoni a társkiadói. Ráadásul az az állítás, mely szerint az inkriminált levél a miskolci „ref. gymnasium” hatvankét tanulójától származik, Vadnay vallomását is negligálja. Pedig nagy munkájának más helyein Ferenczi többször is felhasználja Vadnay – kötetben 1886-ban kiadott – visszaemlékezését (például Petőfi 1847. július 8-i miskolci-diósgyőri-hámori látogatását részben ez alapján ismerteti).³¹ Endrődi Sándor adattára (1911) sem végzi el az attribúciót (a Honderű-közlemény könyvészeti adatainak ismertetésére szorítkozik),³² pedig más esetekben igyekszik megszüntetni az anonimitást és feloldani a pszeudonimitást: például a Honderűben névtelenül megjelenő Petőfi-gúnyversek (így *A régi jó Gvadányi Petőfihez*, valamint *Az agtelmi*

²⁹ CSERNÁTONI Gyula, *Az „Uti levelek” és a Honderű*, Petőfi-Muzeum, 1889, 3/149–150. HATVANY Lajos, *Így élt Petőfi*, Bp., Magvető, 1967², II, 118–120.

³⁰ FERENCZI Zoltán, *Petőfi életrajza*, Bp., 1896, III, 134.

³¹ *Uo.*, 93.

³² ENDRŐDI Sándor, *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842–1849*, Bp. 1911 (Petőfi-Könyvtár, 29–30), 355–358.

barlangban. Petőfy a kálvinista Rektorhoz) szerzőjét, Szemere Miklóst megnevezi.³³ Hivatkozik viszont Vadnay vallomására a Jókai-kritikai kiadás *Cikkek és beszédek 1.* kötetének (1965) az a jegyzete, amely az Életképek – fentebb idézett – Honderűt gúnyoló szerkesztői közleményéhez tartozik: „[e]zt a cikket – mint Emlékirataiban elárulja – Vadnay Károly írta.”³⁴ Bár e mondat tartalmilag pontatlan, és az alapvető bibliográfiai adatokat is nélkülözi, végre összekapcsolja Vadnayt a „Petőfit védő társadalom” levelével.

Vadnay először a Budapesti Viszhang 1856. évi folyamában adja közre emlékezéseit az Avas alatt eltöltött diákéveiről. A *Megtörtént* című „elbeszélésben” a Honderű-ügyre ugyan (még) nem tér ki, de arról részletesen beszámol, hogy „az eszmélkedés első éveiben” miként válik „egyetlen bálványá”-vá „a nagy költő”. E narratíva szerint Petőfi *Verseit* Vadnay Miksa borsodi szolgabíró adja irodalmat kedvelő unokaöccse kezébe. A hatás elementárisnak bizonyul: az első Petőfi-verseskötet (majd a *Szerelem gyöngyei*) a kisdíák „imádságos könyve”, „mindennapi kenyere” és „bibliája” lesz.³⁵ Miskolci professzorai viszont nem osztják lelkesedését, sőt idegenkedéssel, olykor elutasítással fogadják Petőfi irodalmi térfoglalását: „még akkor a nagy költő híre és dicsősége vajudó félben volt, s az iskolai tanárok – mint afféle régi kor emberei – az új tüneményt nem tarták első rendű csillagzatnak; sőt, mivel a hítrege istenei helyett verseiben néhány körmön font magyaros kifejezéssel találkozának, egy szilaj kicsapongó szellemnek tarták, kinek az ifjuság izlésére csak kártékony hatása lehet. Hallottuk emlegettetni minden fűzfa-poeta nevét, csak a Petőfiét nem.”³⁶ Ettől lényegesen eltér a későbbi visszaemlékezések narratívája. A *Régi emlékek (Petőfiről)* szerint éppen a református lyceum egyik – itt még meg nem nevezett – professzora hívja fel a tanulók figyelmét Petőfi első verseskötetére: „Tanárunk egy vékony füzetet vett elő s bevezetőül csak ennyit mondott: – Támadt egy fiatal költő, ki úgy tud énekelni a szív és nép egyszerű, igaz, szép nyelvén, hogy egyaránt gyönyörét találhatja benne a paloták ura és a kunyhó pásztora, ha igaz magyar lélek lakik benne. [...] E naptól fogva nem létezett nekünk más költő, csak ez. [...] Gyermekek-lelkesedésünk oly kizáró volt, mint a szerelem szokott lenni, mely csak egy lényért tud hevülni; az minden, a többi semmi! Egy hó mulva könyv nélkül tudtuk ama bűbájos kötetke mind a százkilenc költeményét.”³⁷ Az *Avas alatt (Emlékezés az iskolás időre)* már nevekkel is szolgál: a felső szónoklati és költészeti osztály „korán elhalt” professzorának, Osváth Lajosnak (1817–1845),

³³ *Uo.*, 122, 125.

³⁴ JÓKAI MÓR, *Cikkek és beszédek 1. (1847. január 2–1848. március 12.)*, kiad. SZEKERES László, Bp., Akadémiai, 1965 (Jókai Mór Összes Művei), 801.

³⁵ VADNAY Károly, *Megtörtént. Elbeszélés*, Budapesti Viszhang, 1856, 86. Az *első füzet* (1891) című visszaemlékezése szerint Vadnay még honvédtisztként, majd pedig büntetésből besorozott közlegényként is a zubbonya zsebében hordja a *Versiket*: V. K., *Irodalmi emlékek*, Bp., 1905, 337–362.

³⁶ VADNAY, *Megtörtént...*, i. m., 86.

³⁷ VADNAY, *Régi emlékek...*, i. m., 516–517.

valamint utódjának, „Solymosi Samu”-nak (Solymossy Sámuel – 1817–1882) tulajdonítja azt, hogy a lyceumi diákság lelkesedni kezd Petőfi költeményeiért.³⁸ *Az első füzet* még konkrétabban fogalmaz: Petőfi első verseskötetével „a mi egykori költészet-tanárunk: Osváth miskolci professzor ismertetett meg”.³⁹ A diák Vadnay Petőfi iránti rajongását csak fokozza, hogy néhány hónappal a Honderú szerkesztőjét fenyegető levél elküldése előtt, 1847. július 8-án személyesen is találkozhat „bálványával” nagybátyjának a miskolci házában. Ott ül azon a kocsin is, amely ebéd után diósgyőri és háromi kirándulásra viszi az illusztris vendéget.⁴⁰

A rendelkezésre álló adatok ugyan meglehetősen szórványosak, ám a miskolci ref. lyceum példája azt a következtetést erősíti, hogy – a Petőfi-kultusz megalapozásában alapvető szerepet játszó (intézményesült) diáktársaságok⁴¹ mellett – a tanintézetek informálisan szerveződő ifjúsága is jelentős mértékben befolyásolja azokat a recepciós folyamatokat, amelyek Petőfit példátlanul rövid idő alatt az irodalmi rendszer centrumába juttatják. Az országos „botrányt” okozó miskolci diákcsíny irodalomtörténeti kontextusainak vizsgálata e folyamatokba enged betekintést.

³⁸ VADNAI Károly, *Az Avas alatt (Emlékezés az iskolás időre)* [1884] = V. K., *Elmúlt idők. Emlékezések*, Budapest, 1886, 9.

³⁹ VADNAY, *Az első füzet...*, i. m., 342.

⁴⁰ Vadnay többször is elbeszéli ezt a találkozást: VADNAY, *Megtörtént...*, i. m., 87, 94–95. Uő, *Régi emlékek...*, i. m., 519–520, 526, 529–530. Uő, *Az első füzet...*, i. m., 354–355. Uő, *Petőfi (1899)* = V. K., *Irodalmi emlékek*, Budapest, 1905, 520–524. E „szép napjá”-t Petőfi is megörökíti: PETŐFI Sándor, *Uti levelek Kerényi Frigyeshez*, Hazánk, 1847, 470–471.

⁴¹ Erről lásd: BODOLAY Géza, *Irodalmi diáktársaságok 1785–1848*, Bp., Akadémiai, 1963. Uő., *Petőfi diáktársaságai*, Bp., Kozmosz Könyvek, 1973.